

První kniha

I (1)

- 1094a1 Každé umění i každé zkoumání a podobně i jednání a volba míří, jak se zdá, k nějakému dobru. Bylo proto správně řečeno, že dobro je to, k čemu všechno směřuje.
- 1094a3 Je ale zřejmé, že v cílech je určitý rozdíl: cílem je buď činnost, nebo nějaké dílo, které stojí mimo ni, přičemž všude tam, kde je nějaký cíl mimo jednání, je dílo přirozeně lepší než příslušná činnost. Obory jednání, umění a vědění jsou však mnohé, a mnohé jsou tedy i cíle: cílem lékařství je zdraví, cílem loďářství plavidlo, vojevůdcovství má za cíl vítězství a hospodářství zase bohatství.
- 1094a9 Několik takových oborů může být nicméně podřízeno určité jedné schopnosti: například uzařství a všechna ostatní řemesla vyrábějící jezdecké nástroje jsou podřízena jezdeckví, jezdeckví a veškeré jednání válečnické zase vojevůdcovství. A týmž způsobem jsou pak uspořádány i jiné obory. Cíle těch nadřizených jsou přitom vždy více žádoucí než cíle oněch dalších, které jsou jim podřízeny, protože právě kvůli těmto vyšším cílům sledujeme i ty nižší. A nic na tom nemění, je-li cílem těchto jednání sama činnost, nebo něco jiného, co leží mimo ni, jako je tomu v uvedených oborech vědění.

II

- 1094a18 Uvažujme nyní takto. Má-li to, co konáme, nějaký cíl, který chceme pro něj samý, zatímco ostatní kvůli němu, a všech cílů si tedy nepřejeme dosáhnout kvůli něčemu jinému (jinak bychom totiž museli pokračovat donekonečna, a každá touha by tudíž byla marná a prázdná), je zjevné, že tento cíl bude dobro, které je to nejlepší. Nebudeme pak asi pochybovat o tom, že jeho poznání má velkou důležitost také pro život, protože budeme-li mít jako lukostřelci svůj cíl před očima, pak se nám asi snáze podaří dosahovat toho, co je potřebné.
- 1094a24 Je-li tomu tak, musíme se pokusit alespoň v obryse zachytit, co toto dobro je a které vědě či schopnosti náleží. Patrně asi té nejsvrchovanější a nejvíce nadřizené. A takovou je zjevně politika, neboť ona určuje, jaké druhy vědění jsou v obci potřebné, kterým z nich se mají jedni nebo druzí učit a do jaké míry. Očividně jsou jí podřízeny také schopnosti, jež mají lidé v nejvyšší úctě, jako je vojevůdcovství, hospodářství a řečnictví. Jestliže však užívá ostatních praktických věd, a navíc také uzakoňuje, co je třeba konat a čeho se zdržovat, pak její cíl bude obsahovat cíle všeho tohoto ostatního. Právě on tedy asi bude oním lidským dobrem. I když bude totiž dobro pro jednotlivce a dobro pro obec jedno a totéž, je zřejmé, že získat a uchovat dobro pro obec je něco vyššího a dokonalejšího. Neboť podaří-li se něco takového jednomu člověku, není to jistě málo, je však ještě krásnější a větší měrou božské, podaří-li se to celému národu a obcím. K tomu tedy směřuje naše zkoumání, které je tak v jistém smyslu politické.

III

- 1094b11 Dostatečný pak bude náš výklad asi tehdy, když věc objasní způsobem odpovídajícím dané látce. O všech věcech nelze totiž uvažovat se stejným nárokem na přesnost: některé úvahy dovolují přesnosti více, jiné méně, podobně jako řemeslné výrobky. Co se týče věcí, o které se jedná v politice, věcí krásných a spravedlivých, vyznačují se takovou rozporuplností a klamností, až se zdá, že nemají vlastní přirozenost, nýbrž jsou dány pouhým ustanovením. A stejně klamná bývají i dobra, neboť mnohým lidem se stává, že jsou jim dobré věci ke škodě. Vždyť kolik lidí už přišlo kvůli bohatství nebo kvůli statečnosti o život. Pokud jde tedy o úvahu, jejímž předmětem a východiskem jsou věci takového rázu, musí nám stačit, ukáže-li se v ní pravda jen zhruba a v nástinu a dobereme-li se touto úvahou, jejímž předmětem a východiskem jsou věci platné jen většinou, k závěrům, které budou taky takové. A všechno, co zde vykládáme, je pak třeba stejným způsobem i přijímat. Je totiž známkou vzdělaného člověka, že v každém oboru vyžaduje vždy jen tolik přesnosti, kolik jí přirozenost dané věci připouští. Neboť je zřejmé, že požadovat od řečníka důkazy je něco podobného jako spokojit se u matematika s přesvědčivou řečí.
- 1094b27 Správně však posuzuje každý jen to, co zná, a v tom je dobrým soudcem. V tom či onom je jím tudíž ten, kdo je vzdělán v příslušném oboru, v prostém smyslu pak ten, kdo je vzdělán všeobecně. Má-li být tedy řeč o politice, pak vhodným posluchačem nemůže být mladík. Mladému člověku chybí zkušenost toho, kdo v životě něco vykonal, právě takové konání je však východiskem a předmětem těchto úvah. Kromě toho mívá sklon následovat svá trpná hnutí, takže i kdyby poslouchal, bylo by to pro něj zbytečné a bez prospěchu, protože cílem těchto úvah není poznání, nýbrž jednání. A je hostejné, bude-li mladý věkem nebo mladický svou povahou. Neboť to, čeho se takovému člověku nedostává, mu nechybí proto, že by ještě potřeboval čas, nýbrž proto, že se ve svém životě nechává jen trpně unášet a honí se za tím či oním. Pro takové lidi, stejně jako pro lidi nezdrženlivé, je toto poznání bezcenné. Naopak pro ty, kdo se ve svých tužbách a ve svém jednání řídí rozumem, může být znalost věcí, které jsou předmětem tohoto výkladu, velmi prospěšná.

IV (2)

- 1095a14 Tolik budiž řečeno úvodem o posluchači a o tom, jak je třeba tento výklad přijímat a co si v něm klademe za cíl. Nyní si však v návaznosti na to, že každé poznání a každá volba míří k nějakému dobru, položme znovu otázku, co je to, k čemu podle nás směřuje politika, a co je toto dobro, které je ze všech dober, jež můžeme konat, nejvyšší. Na jméno se jistě shodnou téměř všichni, neboť nejen většina, ale i lidé ušlechtilí nazývají toto dobro blažeností a mají za to, že být blažený je totéž co mít dobrý život a dobře si vést. Avšak v tom, co to blaženost je, se rozcházejí a většina uvádí něco jiného než moudří. Jedni něco z toho, co je nasnadě, jako slast, bohatství nebo čest, někteří to, jiní ono. Často ale mluví různě i jeden a tentýž člověk: když onemocní, říká, že je to zdraví, když je chudý, tvrdí, že je to bohatství. Pokud ale vědí o své nevědomosti, obdivují se zároveň těm, kdo o tom říkají něco velikého, co je převyšuje. Jiní se pak domnívali, že stranou těchto mnohých dobrých věcí je ještě nějaké jiné dobro, dobro o sobě, které je i pro všechna tato dobra příčinou toho, že jsou dobrá. Vyšetřovat všechna tato mínění by asi bylo zbytečné, postačí, když probereme ta, která jsou nejrozšířenější nebo se zdají být podepřena určitou úvahou.
- 1095a30 Nemělo by nám přitom uniknout, že se od sebe liší úvahy, které vycházejí od počátků, a ty, které k počátkům vedou. Neboť i Platón zde správně spatřoval nesnáz, a ptal se proto, vede-li cesta od počátků, nebo k počátkům, podobně jako na závodišti vede od pořadatelů závodu k mezníku, anebo nazpátek. Začínat je totiž třeba od věcí známých, což lze ovšem chápat dvojím způsobem: věci jsou známé buď pro nás, anebo prostě a bez dalšího. Pro nás bude tedy asi nejlépe začít od věcí, které jsou známé pro nás. Proto je třeba, aby člověk, má-li být schopen poslouchat výklad o věcech krásných a spravedlivých a vůbec o záležitostech politiky, byl již dobře veden svými mravy. Neboť počátek spočívá v tom, že něco je tak a tak, a pokud to bude něco dostatečně jasného, nebude už třeba žádného „proč“. A dobře vychovaný člověk počátky buď už má, anebo si je dokáže snadno osvojit. Ostatní ať si poslechnou, co k tomu říká Hésiodos: Nejlepší ze všech je ten, kdo všechno chápe hned sám, dobrý je ale i ten, kdo dobrou poslechnou radu. Kdo sám však nechápe nic a nijak si nebere k srdci, co někdo jiný mu poradit chce, ten k ničemu není.

V (3)

- 1095b14 My se nicméně vraťme tam, odkud jsme v naší úvaze odbočili. Zdá se, že své mínění o tom, co je dobro a blaženost, získávají lidé vcelku pochopitelně na základě určitého způsobu života. Podle mínění mnohých, lidí nejsprostších, je to slast. Proto je jim také milý život požívačný. Nejvýznačnější jsou totiž tři způsoby života: tento první, dále život politický a třetí je pak život nazíravý. Co se týče této většiny, která si volí život dobytčat, je zjevné, že jsou to lidé veskrze otrocké povahy. Právě jejich hlas však bývá slyšet, neboť mnozí z těch, kdo jsou u moci, hovoří podobným vášním jako Sardanapal.
- 1095b22 Podle mínění lidí ušlechtilých, kteří chtějí něco vykonat, je to čest. Právě ona je totiž jakoby cílem politického života. Je ale zřejmé, že čest ještě není to, co hledáme. Spíše než v člověku, který je ctěn, je totiž v těch, kdo ho ctí, kdežto dobro je, jak tušíme, něco, co je člověku vlastní, co mu nelze snadno odejmout. Zdá se navíc, že o dosažení cti se tito lidé snaží kvůli tomu, aby sami sebe přesvědčili, že jsou dobří. Usilují proto, aby je ctily zejména lidé, kteří vynikají rozumností, a pokud je tito lidé uznávají, tak právě pro jejich ctnost. Z toho je tedy patrné, že přinejmenším podle těchto lidí je ctnost něco vyššího.
- 1095b30 Snad bychom tedy za cíl politického života mohli považovat spíše ctnost. Ani ona však zřejmě nemůže být tím úplně posledním a dokonalým cílem. Zdá se totiž, že ctnost může mít i člověk, který spí nebo je v životě nečinný. Ctnostného člověka může navíc velmi krutě stíhat všelijaké zlo a neštěstí, a toho, kdo by měl takový život, by za blaženého nikdo neprohlásil, ledaže by to hájil jako cvičnou tezi.
- 1096a2 Těmito otázkami se však nemusíme zabývat, protože jsme k tomu řekli dost už v našich veřejných spisech. Třetí způsob života je nazíravý; na ten se v tomto zkoumání zaměříme později. Pokud jde o život výdělečný, ten je vždy jaksi vynucený, a je zjevné, že bohatství není oním hledaným dobrem, protože je užitečné, a tedy dobré k něčemu jinému. Někdo by právě z tohoto důvodu mohl pomýšlet spíše na cíle, které jsme zmínili předtím, protože lidé o ně stojí pro ně samy. Je ale jasné, že ani ony to být nemohou, a byla proti tomu ostatně postavena už celá řada argumentů.

VI (4)

- 1096a11 To ale nechme nyní stranou, protože lépe snad bude začít zkoumáním obecniny a vypořádat se s nesnázemi, které se pojí s otázkou, jak je takové obecné dobro míněno, ačkoli to bude vzhledem k tomu, že formy zavedli naši přátelé, zkoumání nelehké. Přesto je asi správné, ba nezbytné vyvracet pro záchranu pravdy i to, co člověk považuje za vlastní, zvláště pak je-li filosofem. Neboť zbožný muž, jakkoli je mu drahé obojí, bude ctít pravdu ještě více nežli přátele.
- 1096a17 Ti, kdo s tímto názorem přišli, nechtěli zavádět ideje tam, kde mluvili o dřívějším a pozdějším, což je také důvod, proč se nesnažili postulovat ideu čísel. Dobro se nicméně vypovídá nejen na způsob toho, co je, ale i na způsob kvality či vztahu k něčemu. To, co je o sobě, tedy bytost, je však přirozeně dřívější než vztah k něčemu, protože ten

je až jakýmsi vedlejším výhonkem a případkem jsoucna. Není tudíž možné, aby nad něčím takto různým byla jedna společná idea.

- 1096a23 Dále, vzhledem k tomu, že dobro se vypovídá právě tolika způsoby jako jsoucí – vypovídá se jako něco, takovým dobrem je bůh či mysl; nebo jako ctnosti, tedy v kategorii kvality; nebo jako přiměřenost, tedy v kategorii kvantity; nebo jako užitečnost, tedy v kategorii vztahu; nebo jako vhodná chvíle, tedy v kategorii času; nebo jako vhodné prostředí, tedy v kategorii místa; a podobně i v dalších kategoriích, – je zjevné, že dobro nemůže být něco společného, co by bylo zároveň obecné a jedno. Nevypovídalo by se totiž ve všech těchto kategoriích, nýbrž pouze v jedné.
- 1096a29 Dále, jelikož všechno to, co patří k jedné ideji, má být také předmětem jednoho vědění, měla by být předmětem nějakého jednoho vědění také veškerá dobra. Avšak i dobra, která spadají do jedné kategorie, jsou předmětem mnoha různých vědění. Příkladem může být vhodná chvíle, protože vědět, co je vhodná chvíle ve válce, přísluší vojevůdcovství, zatímco v nemoci lékařství. A stejně tak i vhodná míra, neboť vědět, co je vhodná míra ve stravování, je věcí lékařství, kdežto v namáhání je to věcí tělovýchovy.
- 1096a34 A je tu i další nesnáze. Někdo by se mohl ptát, co tím vlastně míní, když o něčem řeknou, že to je „toto o sobě“, má-li mít člověk o sobě i člověk jedno a totéž určení. Jakožto člověk se totiž jeden od druhého ničím neliší. Je-li tomu tak, pak to platí i v případě dobra. Dobro přece nemůže být díky tomu, že je věčné, více dobré, nemá-li být ani věc trvající dlouhý čas bělejší než ta, co záhy pomíjí. Přesvědčivější je spíše to, co o tom říkají pythagorejci, když do jedné řady mezi dobra kladou také jedno. Však se je rozhodl následovat, jak se zdá, i Speusippos.
- 1096b7 Těmito otázkami se budeme zabývat v jiné úvaze, nicméně proti tomu, co zde bylo řečeno, by se mohla objevit určitá námitka, že předmětem těchto úvah není veškeré dobro, ale že jako jeden druh dobra jsou chápány věci, o něž usilujeme a stojíme pro ně samy, zatímco to, co je přináší, co je tak či onak udržuje nebo brání jejich opakům, se dobrým nazývá jen kvůli nim, a tedy jiným způsobem.
- 1096b13 Že se dobra chápou ve dvojnásobném smyslu – jedna jako dobrá sama o sobě a jiná jako dobrá kvůli nim –, je vskutku zřejmé. Oddělme tedy věci, které jsou dobré samy o sobě, od těch, které jsou pouze užitečné, a sledujme, zda je chápeme podle jedné ideje. Jaká dobra můžeme považovat za dobrá sama o sobě? Patrně všechna ta, o něž usilujeme i pro ně samotná, jako je například vidění či rozumné smýšlení, nebo určité slasti a pocty. I když o ně totiž usilujeme pro něco jiného, lze je asi i tak pokládat za dobra o sobě. Anebo je taková jen idea a nic jiného? Pak to ale bude forma, která je zbytečná.
- 1096b21 Budou-li však mezi dobra o sobě patřit i ta zmíněná, mělo by se ve všech jevit totéž určení dobra, tak jako se ve sněhu a křídě jeví totéž určení bělosti. Čest, rozumnost či slast však mají určení navzájem různá právě v tom ohledu, v jakém jsou to dobra. Dobro tudíž není něco společného podle jedné ideje.
- 1096b26 Jak je tedy chápeme? Podle všeho totiž jinak nežli věci, které mají stejné jméno náhodou. Snad tedy tak, že pocházejí z jednoho nebo že se všechna k jednomu vztahují jako ke svému cíli? Anebo spíše na základě úměry? Neboť jako je v těle zrak, tak je v duši mysl, jakkoli je to vždy něco jiného v něčem jiném.
- 1096b30 Snad ale bude nyní lépe nechat tyto otázky stranou, protože hledat na ně přesnou odpověď přísluší spíše jiné filosofii. Totéž platí pro otázku ideje. I kdyby totiž bylo nějaké jedno dobro, které by se vypovídalo jako něco společného nebo bylo něčím odděleným, co je o sobě, je zřejmé, že by to nebylo dobro, které by člověk mohl konat nebo získat. Právě takové dobro však nyní hledáme.
- 1096b35 Někomu by se snad i přesto mohlo zdát, že právě s ohledem na dobra, která je možné získat a konat, by bylo lépe, kdybychom ono dobro o sobě znali. Protože kdybychom ho měli jako vzor, znali bychom lépe i všechno to, co je dobré pro nás, a díky této znalosti bychom pak byli také schopni těchto dober docílit. Tato úvaha má jistou přesvědčivost, zdá se však, že odporuje vědám. Neboť ačkoli každé vědění směřuje k nějakému dobru a hledá, co potřebuje k jeho dosažení, o poznání tohoto dobra o sobě se nijak nestará. A že by žádný odborník neznal, ba ani nehledal věc, která by mu tolik pomohla, nelze rozumně předpokládat.
- 1097a8 Těžko také říci, jak by tkalci nebo truhláři v jeho umění prospělo, kdyby znal toto dobro samo; nebo jak by se po nahlédnutí této ideje stal lékař lepším lékařem a vojevůdce lepším vojevůdcem. Je přece zjevné, že lékař tímto způsobem nepřemýšlí ani o zdraví. Přemýšlí o zdraví člověka, ba ještě spíše snad o zdraví toho kterého člověka, protože léčí jednotlivé lidi.

VII (5)

- 1097a15 K tomu tedy tolik, a nyní se vraťme opět k dobru, které hledáme, a k otázce, co by toto dobro mohlo být. Je totiž jasné, že v různých oborech jednání a umění je různé: jiné je v lékařství, jiné ve vojevůdcovství a podobně i v ostatních případech. Co je tedy v každém z nich dobro? Nebo jinak řečeno, co je v nich účelem konání všeho ostatního? V lékařství je to zdraví, ve vojevůdcovství vítězství, ve stavitelství dům a v jiných oborech zas něco jiného, v každém jednání a v každé volbě je to však cíl. Kvůli němu totiž konají všichni to ostatní. Je-li tedy něco cílem všeho toho, co člověk koná, pak právě to by mohlo být ono dobro – či dobra, je-li takových cílů více –, které je možné konat.

- 1097a24 Naše úvaha se tak obloukem vrací do téhož bodu. Ten je však třeba ještě více objasnit. Vzhledem k tomu, že cílů je zjevně více a některých si přejeme dosáhnout pro něco jiného, jako si například přejeme bohatství a píšaly a vůbec veškeré nástroje, je zřejmé, že ne každý cíl je tím posledním a dokonalým. Právě tak se ale jeví nejvyšší dobro: jako něco dokonalého. Je-li tedy takový jen jeden cíl, pak právě on bude asi tím, co hledáme; je-li jich více, pak to bude nejspíš ten, který je z nich nejdokonalejší. Za dokonalejší přitom považujeme to, co je žádoucí samo o sobě, spíše než to, oč usilujeme pro něco jiného, a z toho, co je žádoucí samo o sobě i pro ně samo, pak to, co není nikdy žádoucí pro nic jiného. Za naprosto dokonalé tedy považujeme to, co je vždy žádoucí samo o sobě a nikdy pro nic jiného.
- 1097a34 Jako taková se nejspíše jeví blaženost. Neboť blaženost si žádáme vždy pro ni samu a nikdy pro nic jiného, zatímco čest, slast, rozum a veškerou ctnost si žádáme jak pro ně samy – žádali bychom si je totiž, i kdyby nic dalšího nepřinášely –, tak ale i kvůli blaženosti, protože se domníváme, že díky nim budeme blaženi. Blaženost si naopak nikdo nežádá kvůli nim a ani pro nic jiného.
- 1097b6 Je zjevné, že totéž vyplývá i ze soběstačnosti. Zdá se totiž, že dokonalé dobro je soběstačné. Soběstačné ovšem chápeme nejen s ohledem na nás samotné, žijící svůj odloučený život, ale i s ohledem na rodiče, děti a ženu a vůbec všechny blízké a občany, protože člověk je bytost přirozeně určená k životu v obci. V těchto vztazích je ovšem třeba najít určitou mez, protože pokud je rozšíříme i na předky a potomky a přátele našich přátel, půjdou do nekonečna. K tomu se v našem zkoumání ještě vrátíme, za soběstačné pokládáme nicméně to, co samo bez dalšího činí život žádoucím a ničeho nepostrádajícím. A něčím takovým je podle našeho mínění právě blaženost.
- 1097b16 A navíc, je-li blaženost nejvíce žádoucí, nelze k ní už nic připočíst. Kdybychom k ní připočetli byť sebemenší dobro, je jasné, že by byla žádoucí více než bez něho. Dobra by totiž s každým přidáním přibývala a větší dobro je vždy více žádoucí. Jakožto cíl všeho, co konáme, je tedy blaženost zjevně čímsi dokonalým a soběstačným.

(6)

- 1097b22 Říkáme-li, že blaženost je to nejlepší, je to asi něco, na čem se lze shodnout, ale je třeba také říci už něco jasnějšího o tom, co to je. To by se mohlo podařit, kdybychom dokázali uchopit, co je dílo člověka. Neboť jako se zdá, že pro píště, sochaře i kteréhokoli jiného odborníka a vůbec pro každého, kdo něco dělá a nějak koná, tkví dobro a dobrý způsob konání v tomto díle, mělo by totéž platit i pro člověka, má-li člověk nějaké své dílo. Či snad truhlář nebo švec nějaká svá díla a konání mají, avšak člověk nemá žádné, nýbrž je od přírody bez úkolu? Anebo lze předpokládat, že právě tak, jako je patrné, že nějaké své dílo má oko, ruka a noha a vůbec každá část lidského těla, má vedle všech těchto částí nějaké dílo i člověk? Co by to však mohlo být?
- 1097b34 To, že žije, má zjevně společné i s rostlinami, my však hledáme to, co je mu vlastní. Život schopný vyživování a růstu musíme tedy nechat stranou. V úvahu pak připadá život schopný vnímání, ale i ten je společný: koním, býkům a vůbec všem živočichům. Konečně je tu ještě život schopný jednání, patřící tomu, co má rozum, a to buď tak, že ho poslouchá, anebo tak, že ho má a že myslí. A protože i tento život chápeme dvojím způsobem, měl by to být život jakožto činnost. Zdá se totiž, že tak jej chápeme v jeho původnějším smyslu. Je-li tedy dílo člověka činnost duše založená v rozumu nebo nikoli bez něj a toto dílo je, jak tvrdíme, pro člověka i pro ctnostného člověka co do rodu totožné, (stejně jako dílo kitharisty a dobrého kitharisty, a tak je tomu vůbec ve všech případech, kdy k dílu přistupuje výtečnost na základě příslušné ctnosti, poněvadž kitharista hraje na kitharu, ale dobře na ni hraje dobrý kitharista); jestliže tedy toto platí a jestliže dílo člověka je, jak tvrdíme, určitý život a tento život je činnost duše a konání spjaté s rozumem, u muže ctnostného uskutečňované dobře a krásně a dobře vždy na základě příslušné ctnosti; pakliže tedy toto platí, bude oním hledaným lidským dobrem činnost duše na základě ctnosti, a je-li ctností více, pak na základě té nejlepší a nejdokonalejší. A navíc v životě jako celku. Neboť jedna vlastovka ani jeden den jaro nedělá a právě tak ani člověka neučiní jeden den či krátký čas šťastným a blaženým.

(7)

- 1098a20 Co je dobro, jsme tedy takto v obryse nastínili. Nejprve je totiž zapotřebí provést hrubý nástin, který se vykreslí až později. Zdá se však, že postupovat dál a propracovat, co je v tomto obryse již dobře zachyceno, je na každém a že dobrým pomocníkem při nacházení těchto věcí je čas. Tak došlo i k postupnému rozvoji jednotlivých umění. Neboť je na každém, aby přidal, co chybí.
- 1098a26 Je ovšem třeba pamatovat i na to, co jsme řekli dříve, že o přesnost nelze usilovat ve všech oborech stejně, nýbrž vždy jen způsobem odpovídajícím dané látce a pouze natolik, nakolik si to žádá příslušné zkoumání. Neboť také truhlář a geometr hledají pravý úhel každý jinak: první jen potud, pokud je potřebný k jeho dílu, zatímco druhý se táže, co to je nebo jaké to je. Neboť geometr nahlíží, jak se co vpravdě má. Stejným způsobem si pak musíme počínat i ve všem ostatním, aby věci, které jsou vedlejší, nezačaly převažovat nad vlastním dílem. Ani příčinu nelze požadovat ve všem stejně. V některých případech stačí dobře ukázat, že něco je tak a tak, což se týká i počátků. Toto, že něco je tak a tak, je pak východiskem a počátkem. Některé počátky se přitom poznávají přivedením k názoru, jiné vnímáním, další pak určitým přivykáním a jiné zase ještě nějak jinak. U každého je však třeba pátrat způsobem, jaký odpovídá

jeho přirozenosti, a usilovat o to, aby se ukázal v co největší určitosti, protože je velmi důležitý pro všechno další, co po něm následuje. Zdá se totiž, že počátek je víc než polovina celé věci a že jakmile se vyjasní počátek, začne být v jeho světle jasné i mnohé z toho, co hledáme.

VIII (8)

- 1098b9 V našem zkoumání o počátku bychom však neměli vycházet jen ze závěru, k němuž jsme dospěli, a z východisek, která jsou v tomto určení obsažena, ale také z věcí, které se o tomto počátku říkají. Neboť s tím, co je pravdivé, bude vše, co je dáno, v souladu, kdežto s nepravdivým začne být to, co je pravdivé, záhy v rozporu.
- 1098b12 Nuže, podle jednoho dělení jsou dobra trojí, jednak dobra označovaná jako vnější, jednak dobra duše a dobra těla. Podle nás jsou v nejvladnějším smyslu a nejvíce dobrá vztahena k duši a jako vztahena k duši pak chápeme také duševní činnosti a konání. Přinejmenším podle tohoto starého názoru, na němž se všichni, kdo filosoficky uvažovali, shodnou, by tedy naše určení bylo správné. Správné je pak asi i to, že určité činnosti a konání chápeme jako cíl. Cíl tak totiž nebude nějaké vnější dobro, nýbrž bude patřit mezi dobra duše. A s určením, k němuž jsme došli, souhlasí rovněž to, že blažený člověk dobře žije a dobře si vede. Neboť jak bylo řečeno, blaženost je cosi jako dobrý a zdárný život.

(9)

- 1098b22 Dále je zřejmé, že v tom, co jsme řekli, je obsaženo také všechno to, v čem bývá blaženost shledávána. Jedni ji totiž spatřují v ctnosti, jiní v rozumnosti, další se zase domnívají, že je to jakási moudrost, pro některé jsou to pak tyto věci, nebo ta či ona z nich, jsou-li spojeny se slastí či nejsou-li bez slasti. Ještě jiní k tomu přibírají navíc i hojnost vnějších statků. Některé z těchto věcí říkají mnozí, a to již odedávna, jiné jen nemnozí, avšak uznávají. Těžko se přitom rozumně domnívat, že by se jedni nebo druhí zcela mýlili a že by alespoň v něčem, ne-li ve většině toho, co říkají, neměli pravdu.
- 1098b30 S těmi, kdo říkají, že je to ctnost či jedna ze ctností, je naše určení nepochybně v souladu, neboť činnost založená v ctnosti je její uskutečnění. Je však asi nemalý rozdíl, budeme-li se domnívat, že nejvyšší dobro spočívá v tom, že něco máme, tedy v habitu, anebo v tom, že toho užíváme, tedy v činnosti. Takovýto habitus může totiž existovat i bez toho, aby k něčemu dobrému skutečně vedl, například v člověku, který spí nebo v nějakém jiném smyslu nic nedělá. Činnost takovou možnost nepřipouští, protože dobrý člověk bude nutně jednat, a bude jednat dobře. A stejně jako nedostávají na olympijských slavnostech věnce ti nejkrásnější a nejsilnější, nýbrž ti, kdo podstoupí zápas – neboť jen z nich někteří zvítězí –, tak i v životě dosahují krásných a dobrých věcí pouze ti, kdo správně jednájí.
- 1099a7 Jejich život je pak také sám o sobě slastný. Zakoušet slast je totiž cosi duševního, přičemž slastné je pro každého to, čeho je milovníkem, jako například kůň pro milovníka koní nebo divadlo pro milovníka podívané. Týmž způsobem pak i věci spravedlivé těší člověka, který miluje spravedlnost, a vůbec každé konání založené v ctnosti těší člověka, který miluje ctnost. U většiny lidí si ovšem věci, které jsou pro ně slastné, navzájem odporují, neboť nejsou slastné přirozeně. Lidé milující krásu nacházejí slast naopak v tom, co je slastné přirozeně, a takové je právě konání založené v ctnosti, které je tudíž slastné jak pro tyto lidi, tak samo o sobě.
- 1099a15 Jejich život tak nepotřebuje slast jako nějaký přívěšek – má ji v sobě samém. Neboť člověk, kterého by netěšily krásné činy, by kromě toho, co bylo řečeno, ani nemohl být dobrý. Vždyť ani o člověku, kterého by netěšilo spravedlivé jednání, by asi nikdo neřekl, že je spravedlivý, ani o tom, koho by netěšily štědré činy, že je štědrý, a podobně i v ostatních případech.
- 1099a21 Je-li tomu tak, bude konání založené v ctnosti samo o sobě slastné, a ovšem i dobré a krásné, a toto všechno v míře nejvyšší, soudí-li o tom ctnostný člověk správně. A že tak soudí, jsme již řekli. Blaženost je tudíž nejlepší, nejkrásnější i nejslastnější, a není pravda, že toto trojí je od sebe navzájem odděleno jako na onom dělském nápise: Nade vše krásná je spravedlnost, nade vše potřebné zdraví, největší slast je však mít, co člověk toužebně chce.
- 1099a29 V nejlepších činnostech je totiž přítomné toto vše. A v nich, nebo v jedné z nich, té nejlepší, spočívá podle našeho tvrzení blaženost. Zároveň je však zřejmé, že jsou k ní potřebná, jak již bylo řečeno, i vnější dobra. Neboť konat krásné věci je nemožné, anebo přinejmenším nesnadné, je-li člověk bez prostředků. Mnohé tyto věci lze totiž konat jen jakoby za pomoci nástrojů – přátel, bohatství či politické moci. A když jsou člověku některá taková dobra odepřena, například urozenost, zdárné potomstvo či dobrý vzhled, jeho štěstí se kalí. Sotva totiž může dosáhnout úplné blaženosti ten, kdo má zahanbující vzhled, nízký původ nebo je osamělý a bezdětný, a ještě méně pak asi ten, kdo má veskrze špatné děti či přátele, anebo dobré, ale už mu zemřeli. Jak jsme tedy řekli, bude patrně potřebovat i obdařenost vnějšími dobry. Pro některé je proto blaženost totéž co přízeň štěstěny, pro jiné však ctnost.

IX (10)

- 1099b9 Z toho pak také vzniká nesnáze, zda je blaženost dosažitelná učením nebo přivykáním či nějakým jiným způsobem

cvičení, anebo se lidem blaženosti dostává jakýmsi božským údělem či díky náhodě. Připustíme-li, že lidé mohou dostávat něco od bohů, pak můžeme rozumně soudit, že božím darem je i blaženost, a to víc než co jiného, o to víc, oč je lepší než všechna ostatní lidská dobra. To je však asi otázka vhodnější pro jiné zkoumání. Ale i když blaženost nebudou sesílat bohové a člověku se jí bude dostávat díky ctnosti a díky nějakému učení nebo cvičení, je i tak zřejmé, že je to jedna z nejbožštějších věcí. Neboť je zřejmé, že cena vybojovaná díky ctnosti je tím nejlepším završením, a tedy něčím božským a šťastným. Bude však také pro mnohé společná. Učením a péčí jistého druhu jí totiž může dosáhnout každý, kdo není zmrzačený a ctnosti neschopný. Co se týče otázky, zda je lépe být blažený spíše takto nežli náhodou, lze rozumně soudit, že spíše takto, připustíme-li, že všechno, co vzniká od přírody, je uzpůsobeno tak, aby bylo co nejkrásnější, a že podobně se to má i s tím, co vzniká uměním a vůbec z jakékoli příčiny, zvláště pak z té nejlepší. A bylo by hrubě nepatřičné, kdybychom věc největší a nejkrásnější ponechali náhodě.

- 1099b25 Odpověď na zmíněnou nesnáz je však zřejmá i z podaného určení blaženosti. Řekli jsme totiž, že je to jakási činnost duše založená v ctnosti a že všechna ostatní dobra jsou buď nutnou podmínkou, nebo jsou to dobra svou povahou pomocná a užitečná na způsob nástroje. To je také ve shodě s tím, co jsme řekli na začátku, totiž že nejvyšší dobro je cílem politiky a že politika pečuje nejvíce o to, aby občany učinila takovými, jací mají být, tedy dobrými a schopnými konat krásné věci.
- 1099b32 Je proto správné, že za blažené nepovažujeme koně, býky ani žádné jiné živočichy. Žádný z nich totiž nemůže mít na takové činnosti účast. Z téže příčiny pak nejsou blažené ani děti, poněvadž pro svůj věk nejsou ještě konání takových věcí schopny, a pokud se o některých říká, že jsou šťastné, tak pro naději, že takové budou. Neboť jak jsme řekli, k blaženosti je třeba dokonalé ctnosti v životě jako celku. Během života může totiž dojít k všelijakým změnám a mohou do něj zasáhnout nejrůznější náhody, a může se tak stát, že na člověka, který je v největším rozkvětu, dopadnou ke stáru těžké rány, jak se to vypráví o Priamovi v trójských pověstech. A o někom, kdo by zažil taková neštěstí a zemřel tak bídně, by nikdo neřekl, že je blažený.

X (11)

- 1100a10 Je tedy otázka, zda může být vůbec nějaký člověk za svého života prohlašován za blaženého; zda není třeba, jak praví Solón, „hledět ke konci“. Ale i když na to přistoupíme, znamená to, že blažený člověk by měl takový také být teprve poté, co zemře? To by ovšem bylo nanejvýš podivné, zvláště pak pro nás, kteří tvrdíme, že blaženost je jakási činnost. Ale i když nebudeme za blaženého považovat mrtvého – a to nechce ani Solón – a budeme tvrdit, že s jistotou lze prohlásit člověka za šťastného teprve tehdy, když je mimo dosah všemožného zla a neštěstí, je i v tomto tvrzení jistý spor. Zdá se totiž, že mrtvého se dobro a zlo nějak týká, pakliže se nějak týká i živého, který je zrovna nepocituje – ať už jde o projevy úcty a neúcty, či zdary a neštěstí jeho dětí a vůbec veškerého potomstva.
- 1100a21 Nesnáz však plyne i z něčeho dalšího. Je totiž možné, že člověka, který měl až do svého stáří ten nejšťastnější život a přiměřeně tomu i skonal, se budou dotýkat nejrůznější změny v životě jeho potomků, z nichž jedni budou dobří a dočkají se života, který si zaslouží, zatímco druzí naopak. Je navíc zjevné, že ti mohou být od svých předků také různě vzdáleni. Bylo by pak jistě podivné, kdyby tyto změny měly poznamenávat také zesnulého, takže by byl jednou blažený, a pak zase ubohý. Divné by však bylo i to, kdyby osudy potomků k jejich předkům nedoléhaly, alespoň nějak a po nějaký čas.
- 1100a31 Ale vraťme se k tomu, co nás přivedlo k první nesnází. Snad bychom tak totiž mohli pochopit i to, nač jsme se nyní ptali. Máme „hledět ke konci“ a za šťastného prohlašovat člověka nikoli v domnění, že šťastný je, nýbrž proto, že takový dříve byl. Není ale podivné, že v době, kdy je blažený, o něm nebude možné pravdivě vypovědět, že takový je? Nikoho z dosud žijících totiž nebudeme chtít nazývat blaženým, protože se jeho život stále ještě může změnit, a blaženost také považujeme za cosi stálého, co se snadno nemění, zatímco štěstěna často tímž lidem střídavě přeje a nepřeje. Je totiž zjevné, že kdybychom soudili podle přízné či nepřízné štěstěny, museli bychom téhož člověka nazývat tu blaženým a tu zase ubohým a vidět v tom, kdo je blažený, jakéhosi chameleóna a člověka bez pevných základů. Soudili bychom však správně? To, jestli člověk žije dobře, nebo špatně, nespočívá přece v tom, jestli mu přeje štěstí. I to je sice, jak jsme řekli, pro lidský život potřebné, avšak hlavní jsou pro blaženost činnosti založené v ctnosti a pro její opak činnosti opačné.
- 1100b11 I toto řešení uvedené nesnáze svědčí pro naše určení blaženosti. Neboť žádné lidské dílo se nevyznačuje takovou pevností jako činnosti založené v ctnosti. Zdá se totiž, že takové činnosti jsou ještě stálejší než vědění; a že z nich jsou stálejší ty nejcennější, protože právě v nich tráví šťastné bytosti nejvíce a pokud možno nepřetržitě svůj život. V tom tkví totiž asi příčina toho, že tyto činnosti nepodléhají zapomnění.
- 1100b18 To, co hledáme, bude tedy blaženému člověku náležet bytostně a takový člověk bude blažený po celý život. Vždy nebo nejvíce ze všeho bude totiž konat a nahlížet to, co odpovídá ctnosti, a to, co mu přinese štěstěna, ponese krásně a za všech okolností s mírou náležitou, bude-li to člověk opravdu dobrý a dokonale souměrný jako čtverec.
- 1100b22 Šťastnou i nešťastnou náhodou se však dějí mnohé a různé věci, malé i velké, a je zjevné, že zatímco ty malé, ať už šťastné, nebo opačné, nemají v životě rozhodující váhu, ty velké a mnohé už něco způsobí. Jsou-li dobré, stává se díky

nim takový život šťastnější, neboť jsou už ze své povahy jeho ozdobou a také jejich užívání bude krásné a ctnostné; jsou-li opačné, štěstí pod jejich tíhou ubývá, protože přinášejí strasti a brání mnohým činnostem. A přece i tehdy prozařuje v člověku krása, dokáže-li svá mnohá a velká neštěstí dobře nést, nikoli proto, že by necítil bolest, nýbrž proto, že je to člověk vznešený a velkomyslný.

- 1100b33 Jsou-li však v životě tím určujícím, jak jsme řekli, činnosti, není možné, aby se z někoho, kdo je šťastný, stal ubožák. Nikdy se totiž nedopustí žádného ohavného nebo nízkého jednání. Neboť člověk, který je opravdu dobrý a věrný rozumu, ponese, jak se domníváme, všechno, co ho potká, důstojně a s tím, co má, dokáže vykonat ty nejkrásnější věci, stejně jako dobrý vojevůdce dokáže užít přítomného vojska, aby bojoval co nejlépe, a stejně jako švec dokáže z přinesených kůží vytvořit tu nejkrásnější obuv; a tímž způsobem dokáže jednat vůbec každý, kdo něco umí. Je-li tomu tak, pak blažený člověk, kterého postihne priamovský osud, nebude sice šťastný, ale nikdy se z něj nestane ubožák.
- 1101a8 Nebude to tedy ani člověk nestálý a lehko změnitelný. Blaženost totiž není něco, oč by mohl snadno přijít. Neztratí ji, ani když ho potká neštěstí, ledaže by to byla neštěstí velká a mnohá. Ale podobně i naopak, kdyby se měl poté, co ho něco takového potkalo, stát znovu blaženým. Pokud by to dokázal, potřeboval by na to čas, který by nemohl být krátký. Musel by to být čas dosti dlouhý a završený, ve kterém by opět dosáhl velkých a krásných věcí.
- 1101a14 Nic nám tedy nebrání, abychom řekli, že blažený je ten, kdo je činný na základě dokonalé ctnosti a má dostatek vnějších dober, a to nikoli po libovolný čas, nýbrž v životě jako celku. Nebo bychom snad měli ještě dodat: a kdo tak bude žít i v budoucnu a podle toho také skoná, protože budoucnost je nám nezjevná a blaženost pokládáme za poslední cíl, který završuje všechno ostatní? Je-li tomu tak, můžeme říci, že mezi živými jsou šťastní ti, jimž náleží a bude náležet, co jsme právě řekli. Budou to však stále jen šťastní lidé. A u toho s vymezováním těchto věcí skončíme.

XI

- 1101a22 Co se pak týče otázky, jak se člověka dotýkají osudy jeho potomků a vůbec všech blízkých či přátel, je zřejmé, že by to bylo příliš příkré a v rozporu se zažitými představami, kdyby se ho neměly dotýkat vůbec nijak. Přihodit se jim však může množství nejrůznějších věcí a některé z nich budou k němu doléhat více, jiné méně, a je tedy jasné, že kdybychom měli probírat všechny jednotlivé rozdíly, jimiž se liší, nebralo by to konce. Snad tedy postačí, promluvíme-li jen obecně a v nástinu.
- 1101a28 Uvažujme tedy následovně. Jestliže se nepříznivé věci, které potkávají všechny jeho přátele či blízké, liší podobně jako v případě jeho samého tím, že některé mají určitou váhu a důsledky pro život, zatímco jiné žádnou velkou váhu nemají, zároveň je však rozdíl mezi tím, co člověk utrpí během svého života a co až po smrti, a to mnohem větší než v tragédiích mezi tím, stane-li se některý z oněch děsivých činů vymykajících se řádu během jednání, anebo někdy předtím, pak právě i z tohoto rozdílu by naše úvaha měla vycházet. Snad ještě důležitější je ale nesnáz, zda mají zesnulí na něčem dobrém nebo na věcech opačných nějakou účast. Z tohoto totiž nejspíš vyplyne, že pokud k nim něco – dobrého či opačného – doléhá, tak jen tlumeně a slabě, ať už je to takové samo o sobě, nebo ve vztahu k nim, či případně jen v takové míře a takovým způsobem, že z těch, kteří blažení nejsou, to blažené neučiní, a těm, kteří jsou, to štěstí nezveze.
- 1101b5 Zesnulých se tedy zřejmě životní zdary jejich blízkých, a podobně i jejich nezgary, nějak týkat budou, ale jen takovým způsobem a do té míry, že z blažených neblažené neučiní a nebudou mít ani žádný jiný podobný účinek.

XII (12)

- 1101b10 Poté, co jsme vyjasnili tyto otázky, měli bychom se v dalším zkoumání zabývat ještě tím, zda blaženost patří mezi věci hodné chvály, nebo spíše úcty. Zjevně totiž nepatří k pouhým schopnostem.
- 1101b12 Je přece zřejmé, že všechno, co chválíme, chválíme proto, že je to nějaké a že se to nějak má ve vztahu k něčemu. Neboť spravedlivého, statečného a vůbec každého, kdo je dobrý, i každou ctnost chválíme s ohledem na určité konání či dílo, a dále i toho, kdo je silný, vytrvalý v běhu a tak podobně, chválíme proto, že je nějaký a že se nějak má ve vztahu k něčemu dobrému a výtečnému. Dobře je to vidět i na chválách, které se vzdávají bohům. Působí v nich totiž směšně tím, že jsou vztahováni k nám, to však vyplývá právě z toho, že chvála je, jak jsme řekli, na tomto vztahování založená. Lze-li však chválit jen někoho takového, je zjevné, že těm nejlepším nepřisluší chvála, nýbrž něco většího a lepšího. A tak tomu očividně také je. Neboť bohy velebíme jako blažené a šťastné a stejně tak velebíme jako šťastné i muže, kteří jsou nejvíce jako bohové. A totéž platí i pro dobra. Blaženost totiž nikdo nechválí tak jako spravedlnost, nýbrž velebí ji jako něco lepšího a božštějšího.
- 1101b27 Zdá se pak, že správně si počínal i Eudoxos, když ve sporu o to, co je nejlepší, hájil slast. Podle jeho mínění je totiž okolnost, že slast nebývá chválena, třebaže patří mezi dobra, známkou toho, že je to něco vyššího než všechno to, co chváleno bývá, a něco takového prý je bůh a dobro. K nim se totiž podle jeho slov to ostatní vztahuje. Ctnost totiž chválíme, neboť jsme díky ní schopni konat krásná díla, avšak díla, ať už tělesná nebo duševní, ta oslavujeme.

O tom by však asi měli zevrubněji pojednat spíše ti, kteří oslavným řečem věnovali větší úsilí. Nám je nicméně z předchozího jasné, že blaženost patří mezi věci dokonalé a hodné úcty. Tomu nasvědčuje také to, že je to počátek. Právě pro ni přece všichni konáme všechno ostatní a počátek a příčinu všeho dobrého máme za cosi úctyhodného a božského.

XIII (13)

- 1102a5 Jelikož je blaženost jakási činnost duše na základě dokonalé ctnosti, měli bychom se nyní ve svém zkoumání zaměřit na ctnost. Snad bychom tak totiž mohli získat i jasnější náhled stran blaženosti. Zdá se také, že ctnost je tím, oč nejvíce usiluje pravý politik, neboť pravý politik chce utvářet občany tak, aby byli dobří a poslušní zákonů. Vzorem takových politiků jsou pro nás zákonodárci Kréťanů a Lakedaimonců a případně i další takoví, pokud se někde najdou. Týká-li tedy se naše zkoumání politiky, je zjevné, že takové tázání odpovídá našemu počátečnímu záměru.
- 1102a13 Že bychom měli zkoumat ctnost lidskou, je zřejmé: od začátku hledáme lidské dobro a lidskou blaženost. Lidskou ctností ovšem nemíníme zdatnost těla, nýbrž výtečnost duše. Tvrdíme přece, že blaženost je činnost duše. Je-li tomu tak, je jasné, že stejně jako lékař musí znát celé tělo, má-li léčit oči, měl by mít také politik určité znalosti týkající se duše, ba měl by je mít o to víc, oč je politika lepší a cennější než lékařství. Vzdělanější lékaři se také poznáváním těla usilovně zabývají. I politik by měl tedy usilovat o poznání duše, měl by však o ně usilovat kvůli tomu, co bylo řečeno, a v mezích toho, nač se tážeme. Dosáhnout větší přesnosti by byl totiž asi úkol obtížnější, než je to, co jsme si předsevzali.
- 1102a26 Některé otázky týkající se duše jsou uspokojivě vyloženy i v našich veřejných spisech, ze kterých lze proto leccos použít. Například to, že v duši je jednak mohutnost nerozumová, jednak mohutnost mající rozum. Zda je jedno od druhého odděleno tak jako části těla a vůbec všechno, co lze dělit, nebo je to dvojí jen z hlediska určení, co do přirozenosti je to však cosi nerozdělitelného, jako vnitřní a vnější strana zakřiveného povrchu, je naopak pro to, co nyní sledujeme, nedůležité. Nerozumová mohutnost je z jedné své části čímsi společným a rostlinným, čímž je míněno, že je příčinou vyživování a růstu. Takovouto mohutnost duše je asi možné předpokládat ve všem, co přijímá výživu, včetně embryí, a tutéž mohutnost budou mít asi i dospělí jedinci. To je totiž rozumnější než předpokládat, že mají nějakou jinou. Je tedy zjevné, že výtečnost, kterou má tato duše, není lidská, nýbrž nějak společná. Zdá se totiž, že nejvíce je tato část a mohutnost při díle ve spánku, kdy jsou od sebe dobrý a špatný člověk nejhůře rozlišitelní. Proto se také říká, že blažení se od ubožáků polovinou svého života nijak neliší. A má to svůj dobrý důvod. Spánek je totiž nečinností duše právě v tom ohledu, v jakém se duše nazývá ctnostnou nebo ničemnou. Slabě však do něj mohou přece jen pronikat určité pohyby a také tehdy jsou věci, které se zjevují slušným lidem, lepší, nežli je tomu v případě ostatních.
- 1102b11 Těmito otázkami se však dále zabývat nebudeme a vyživovací mohutnost nechme stranou, protože se na lidské ctnosti nepodílí. Je ale patrně ještě jakási jiná přirozenost duše, která je nerozumová, má však na rozumu jistou účast. Chválíme přece rozum zdrženlivého a nezdrženlivého člověka a to v jejich duši, co tento rozum má, neboť je správně nabádá, aby jednali co nejlépe. Zároveň je ale zjevné, že mimo rozum je v nich ještě něco jiného, co se rozumu vzpírá a odporuje mu. Je to, jako když člověk nevládne svými tělesnými údý a zvolí sice pohyb doprava, ale nese ho to doleva. V případě duše to může být úplně stejné, protože puzení nezdrženlivých lidí působí právě tak opačným směrem. Ale zatímco na těle vidíme, co je to, čeho pohyb neovládáme, na duši to vidět není. Přesto je asi třeba uznat, že v duši je mimo rozum ještě něco protichůdného, co se mu protiví. V jakém smyslu je to jiné, není důležité. Ale jak jsme řekli, i ono má zjevně na rozumu účast. V případě zdrženlivého člověka se rozumu alespoň podřizuje, v případě člověka uměřeného a statečného bude nejspíš schopno poslouchat ještě lépe, protože se s rozumem ve všem shoduje.
- 1102b28 Nerozumová mohutnost je tedy zřejmě dvojí: jednak rostlinná, která na rozumu nemá žádnou účast, jednak žádostivá a vůbec touživá, která je rozumu určitým způsobem účastna, totiž tak, že ho poslouchá a podřizuje se mu. V tomto smyslu se také o člověku říká, že má rozum svého otce nebo přátel, což je něco jiného než mít rozum matematiků. Dokladem toho, že nerozumová mohutnost se nechává nějak přesvědčovat rozumem, je napomínání a veškeré domlouvání a nabádání.
- 1103a1 Musíme-li však připustit, že rozum má i tato mohutnost, bude dvojí také to, co má rozum: jedno ho bude mít ve vlastním smyslu a samo v sobě, druhé na způsob toho, kdo poslouchá otce. A na základě tohoto rozdílu pak rozlišujeme i ctnost. Jedny ctnosti totiž nazýváme rozumové, druhé mravní, přičemž mezi rozumové patří moudrost, soudnost a rozumnost, mezi mravní pak štedrost a uměřenost. Neboť mluvíme-li o mravní povaze, neříkáme, že je někdo moudrý či soudný, nýbrž mírný či uměřený. Avšak i toho, kdo je moudrý, chválíme s ohledem na určitý habitus, a každý chvályhodný habitus nazýváme ctností.